

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Örebro Län

TILL

KONGL. MAJ:TS

I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

STOCKHOLM,
ECKSTEINSKA BOKTRYCKERIET.

1840.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Örebro Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse, för Åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Örebro Län

TILL

KONGL. MAJ:TT

I UNDERDÄNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

STOCKHOLM,
ECKSTEINSKA BOKTRYCKERIET.

1840.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
1:o Länets Allmänna beskaffenhet.....	3.
2:o Innevånare.....	3.
3:o Näringar.....	5.
Jordbruket.....	5.
Bergsrörelsen.....	8.
4:o Politisk Författning.....	13.
Kammarverk.....	13.
Stats-bidragen.....	14.
Politi.....	14.
5:o Städer.....	17.
Örebro.....	17.
Nora.....	17.
Lindesberg och Askersund.....	17.

Underdånigt Memorial!

Jemlikt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Circulair af den 17 April 1821 tillkommer Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande att, hvart femte år, afgifva underdånig Berättelse om Länets tillstånd i Ekonomiskt och Statistiskt hänseende. Förhållandet härmed, under åren 1832 till och med 1836 åligger mig nu att i underdånighet framlägga; men, när Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande uti tillförene afgifne 3:ne Berättelser sökt att, så fullständigt, som omständigheterna medgifvit, redogöra för ortens ställning härutinnan, och denna, under tiden, som förflutit sedan sista Berättelsen i underdånighet afgafs, icke kan hafva undergått någon hufvudsaklig förändring, torde jag icke fela emot det med föreskriften om dessa Berättelser i Näder afsedda ändamål, då jag, till undgående af ett förnyadt uppreparande utaf hvad redan i underdånighet blifvit anmaldt, nu egentligen inskränker mig till uppgiften af de förändringar, som under nämnde år inträffat med Folkmängd, Näringar, Skolor och de flere ämnen, som i Berättelsen böra afhandlas, dervid likväl ej kan undvikas, att dessa uppgifter i vissa fall äfven upptaga hvad på den senare tiden sig tilldragit.

Med förutsättning häraf vågar Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i afseende å:

1:o *Länets Allmänna beskaffenhet,*

underdånigt åberopa, hvad föregående Berättelser härom innehålla.

2:o *Innevånare.*

Enligt 1835 års Mantals-längder utgjorde Folkmängden 119,020 personer deraf 57,340 tillhörde Man- och 61,680 Qvinkönet, hvaremot antalet af Länets innevånare efter samma års Qvinqveenni tabeller uppgick till 121,375.

Skiljaktigheten i detta hänseende, Mantals-längderne och Qvinqvennii tabellerne emellan, inskränkte sig alltså berörde år till $\frac{2}{3}$ -del emot den, som fem år tillföre ägde rum; en omständighet, som tydligen ådagalägger, att man vid Mantalskrifningarne de senare åren gått tillväga med mera noggranhet än förut; och utvisa desse Tabeller folkmängden ifrån 1830 till och med 1835 tillväxt med 5,447 personer, utgörande en årlig tillökning af omkring 1,100 eller något mindre, än under nästföregående fem år.

Ehuru folkets allmänna bildning ännu icke företer någon synbar förändring, är likväl ostridigt, att den finnes i ett fortskridande framåt, som allt mer och mer vinner säkerhet för sitt bestånd, genom de dels förbättrade och dels nya undervisnings-anstalter, hvilka genom enskiltas frikostighet och nitälskan för upplysningens spridande, äfven inom den lägre folkklassen, under senare decennier i flere delar af Länets tillkommit. Häremot finnes åter ännu fortfarande den mindre håg och anlag för slöjd och konstfärdighet, som, i synnerhet hos den egentlige Nerikes-boen, visat sig rådande. Att i detta fall kunna bereda en önskad förändring har Länets Hushållnings sällskap genom meddelade underrättelser om Chalmerska Slöjdskolans i Gotheborg organisation och ändamål, samt betraktelser öfver dylika skolors inflytande på Näringarne, sökt att hos Allmänheten visa nyttan och vigten af sådana läroanstalters tillvägbringande och begagnande. Säsom en följd af dessa underrättelser och anvisningar gjordes ock, genom sammanskott af enskilde personer i Örebro Stad, ett försök, att med växelundervisningsskolan derstädes förena en Elementar slöjdskola, hvarest, under loppet af 1834 års vår och försommar, 30 gossar tillhörande växelundervisningsskolan åtnjöto handledning i linearritning, grofffilning samt handterande af enklare redskap för träslöjd. Försöket lemnade ett så vida tillfredsställande resultat, att flera af gossarne ådagalade goda anlag för slöjdfärdighet och att 2:ne af dem, som röjt synnerlig fallenhet för teckning, blefvo under året anställda såsom Elever, den ena vid Teknologiska Institutet och den andra hos en utmärkt skicklig Målare i Stockholm. Detta nyttiga företag, som kom att afbrytas i följd af behofvet, att, under årets senare del, använda den för undervisningen begagnade lokal till Provisionella sjukvårdsanstalter, har dock sedermera ej blifvit fortsatt; men för samma ändamål, har ett inom Wiby Socken bildadt Hushålls-Gille, under de senare åren, låtit anordna så kallade slöjd-expositioner, hvilka der i orten äfven börjat visa den nytta man annorstädes af slika anstalter erfarit, genom det tillfälle de lemna Närings-idkaren, att, medelst jemnförelsen af egna arbeten med andras, kunna fullkomna sin konst, samt af den uppmuntran som vinnas af en lättad afsättning, genom varans allmängörande.

Än mera direkt har Krigt-Rådet Sahlefeldt och hans Fru i lifstiden sökt att, i omformäldte hänseende, gagna det allmänna, då de för inrättandet af en Slöjdskola inom Kräcklinge Församling, anslagit ett kapital af ej mindre belopp än 3,333 Rdr 16 sk. Banco. Donationen har dock, efter Enkefru Sahlefeldts år 1838 inträffade död, så nyligen utfallit, att förordnandet ännu icke hunnit bringas i verkställighet; och är det således först om ett eller annat år, som nyttan af denna Krigs-Rådets och hans Frus frikostighet kan erfaras.

Den omtänka, som sålunda visat sig för en allmännare folkundervisning har, utom andra goda påföljder, ett slikt bemödande ovillkorligt måste medföra, äfven verkat derhän, att den fallenhet för fylleri, som man så ofta anmärkt, äfven hos den uppväxande ungdomen, börjat blifva allt mer och mer sällsynt; ett förhållande, som, efter min öfvertygelse, i sig innebär den enda förmuren emot dryckeskaps lastens vidare tilltagande.

Då Provinsen, allt sedan 1826, skördat flere år ymnige, och icke något är dess behof ej fullt motsvarande grödor, samt konjunkturen för Bergshandteringen jemväl varit god, kan med all säkerhet antagas, att välmågan i Orten snarare till än aftagit, om än förmögenheten blifvit omsatt på olika händer; en uppgift, hvars tillförlitlighet synnerligast bestyrkes af den omständighet att, oansedt folkmängdens ausenliga tillökning och den lifliga penningrörelse, hvartill en betydlig utvidgning af både jord- och bergsbruket samt en ökad industri i allmänhet föranledt, utsökningsmålen antal, efter sagde tid, årligen synes minskad.

3:o *Näringsar.*

Jordbruket bedrifves väl ännu i allmänhet på samma sätt som tillföre, eller så, att af åkerjorden, indelad i 2:ne gårdar, hälften allena besås, då deremot den andra delen förblifver i så kalladt träde, hvarå dock inkräftningar allt mer och mer ske för potates-sättning, linsädd m. m.; men den håg att förbättra sitt åkerbruk och sina egendomar, som visar sig hos Ortens flesta Ståndspersoner, kan ej annat än, genom exemplet, hafva ett välgörande inflytande på Allmänheten; — också börja nu de af Allmogen, som ej genom deras läge i byalag derifrån förhindras, att småningom tillägna sig de bättre redskap och iakttaga det brukningssätt, som de se, med fördel, begagnas i deras granskap.

Bland egendomar, hvarest försök och förbättringar i större skala uti de flesta delar af Landthushållningen nästan årligen verkställas, må företrädesvis nämnas Bysta, tillhörigt General-Adjutanten och Riddaren af Eders Kongl.

Majts Svärds-Orden Aug. Anckarsvärd, som, der och vid tillhörande under eget bruk varande egendomar, endast under loppet af år 1836, låtit utur åker och odlingar uppbryta och bortföra 2,000 lass sten, odla nära 100 tunnland, kringdika en till odling ämnad mosse om 210 tunnland, samt, för att vinna än större odlings-tillfällen, sänka sjön Sottern, genom öppnandet af ett nytt utlopp för vårvattnet; en åtgärd, som äfven fördelaktigt verkat på vattendrägten vid General-Adjutantens ägande Brevens Bruk.

Att sådana, det allmänna lika mycket som den enskilde, gagnande företag hädanefter skola blifva mindre sällsynta är numera utan all tvifvel, sedan, genom tillkomsten af Örebro Privat-Bank, personer af kredit äga ett lättadt tillfälle att erhålla penningar, en omständighet, som, ehuru Banken knappast tvenne år funnits i verksamhet, redan visat ett förmånligt inflytande, äfven på jordbruket, hvilket, i följd af den, utaf stablare kredit-förhållanden samt en hastigare penninge-omsättning, ökade rörelsen i orten, vunnit en raskare afsättning af dess produkter till jemnare priser.

Årliga utsädet af Spanmål och Potates samt produktionen deraf, har, på sätt tabellen N:o 1 utvisar, blifvit beräknad, det förra till 64,958 tunnor 18 kappar, och den senare, eller afkastningen, till 322,689 tunnor 16 kappar, eller något högre, än 1833 års tabell upptager, utan att likväl rätta förhållandet får antagas närmare träffadt, än tillföre, så att både utsäde och produktion, efter all sannolikhet, ännu tål en betydlig förhöjning, särdeles hvad potates-odlingen vidkommer, som öfverallt är i starkt tilltagande, i synnerhet uti Bergslagen och skogsbygderna för öfrigt, der jordmån och utrymme gynnar den.

Uti Mellösa, Sköllersta, Askersunds och Hammars Socknar odlas Lin till afsalu, men på egentliga slättbygden och i Bergslags-orterna köpes behofvet deraf för det mesta.

Vid Bysta, Gillberga samt några få andra egendomar i Länet har man försökt att odla rapsat. Företaget skall likväl, vid närvarande sädespriser och afsättnings-tillfällen, oaktadt varans höga värde, ej ansetts fullt löna sig; dertill växtens ömtålighet för våra vintrar, när de återtaga sin ursprungliga nordiska natur, äfven bidragit.

Ehuru Kalksten finnes på många ställen i Nexike, har den ej förr än nyligen börjat användas vid jordbruket. Nu äro likväl flerstädes kalkugnar anlagde, der stenen brännes endast för att begagnas i kompasthögar och gödselsamlingar. Benmjöl och så kallad animalisk gödsel har ock på ett och annat ställe inom Länet blifvit användt, utan att likväl någon särdeles frukt-gifvande verkan deraf försports.

Ängs- och Boskaps-skötsel, helt och hållet beroende af hvarannan, har i senare tider onekligen förbättrats, ehuru kreaturen ännu i allmänhet ej utfodras ändamålsenligt.

Uti Nerikes skogsbygd, såsom delar af Sköllersta, Svennevad, Askersunds och Hammars Socknar, uppfödes boskap, jemväl till afsalu, men på låglandet, der bete fattas, påläggas blott för eget behof nödiga kor, sällan oxar, hvilka upphandlas på marknaderna i Öster- och Westergöthland; och i Bergslagerne, hvarest fodret åtgår, till de för deras körslor erforderliga hästarne, uppköpes nästan all hornboskapen från andra orter. Den märkbara tillökningen af kreaturs-tillförseln å inom Länet varande marknader och möten, visar likväl att denna gren af landthushållningen ostridigt är i tillväxt, ett förhållande, som ock vinner stöd af den hos Possessionater i allmänhet samt en och annan af Allmogen nu rådande böjelse, att äga större och väkrare kreatur; till befordrande af hvilken böjelse hos allmänheten Länets Hus-hållnings-Sällskap äfven söker verka genom utdelande af premier.

Får underhållas ännu af Allmogen till ringa antal, och dessa af sämre beskaffenhet, då deremot den finare fårafveln af åtskilliga bland ortens Ståndspersoner blifvit drivven till sådan höjd, att endast Skåne i detta fall lärer vara Länet öfverlägset. År 1836 funnos, vid Bysta, 1,737 finulliga Får, vid Boo 1,060, vid Carlslund 716, vid Falkenå, (hvarest numera, i följd af ombyte utaf ägare, Schäferiet blifvit nedlagdt) 700, vid Hinseberg 360, vid Myrö 180, vid Medinge 130 och vid Ullavi en hjord af 120 stycken af ren nazer-race, samt dessutom mindre antal fina Får vid Rynninge, Åkerby, Säbylund m. fl. ställen; och har ägaren af Schäferiet å Ullavi, Öfversten och Riddaren von Böhnen, som, utaf den lilla stam af 2:ne Springbaggar och 4:ra Tackor, dem Eders Kongl. Majt år 1830 lät ifrån Naz Schäferi i Frankrike införskrifva samt till benämte Öfverste aflemna, bildat omförmäldte sin hjord, hvaraf stammen numera är Staten återgådd, sedan tvenne Springgumsar och åtta Tackor, i öfverensstämmelse med Eders Kongl. Majts Nädiga tillåtelse, blifvit från Ullavi öfverlemnade till Öfverste Löjtnanten och Riddaren Baron Th. v. Essen i Westergöthland för anläggning der i orten af ett Stam-Schäferi af nämnde race, vidtagit en åtgärd till den finulliga fårskötselns förkofran inom Provinsen, som lofvar att blifva af väsendtlig förmån, samt ändamålsenligast och hastigast befrämja Eders Kongl. Majts Nädiga afsigt med stammens införande. Emot en lindrig afgift låter nemligen Öfverste von Böhnen öfver sommaren utlemna Baggar till betäckning; och börjar man allt mer och mer att betjena sig af denna förmån, sedan Öfversten åskådligt visat den öfvervägande kraften af en ädel race, genom en Na-

zer-bagges paring med några vanliga landtackor i en Ullavi angränsande by, hvilkas afkomlingar redan i första generationen buro en ganska vacker ull. 20 stycken sådana gumsar begagnades sisl. år vid särskilde Hemman och egendomar, till och med i Wermland och Östergöthland.

Hästar uppfodas få inom Länet. Bergslagerne, som allmännast köpa sina från Wermland och Dalarne, hafva goda och starka hästar samt fodra dem väl; deremot slättlandets, upphandlade från Öster- och Westergöthland, vanligen äro smärre och svagare; likväl synes arten något hafva förbättrat sig genom de från Stuterierna i Landsorterna utsände Beskällare samt Sqvadrons-hingstarna, så att stundom inträffar, att äfven Allmogen till Remonter insätter af dem uppfödde hästar.

Sammanräknade antalet af underhållna kreatur å landet utgör, enligt Kronofogdarnes uppgifter, 144,013 eller 2,707 stycken flere än 1833 års tabell upptager; hvilket oaktadt sannolikt är, att antalet ännu täl en icke obetydlig tillökning.

Här i Länet, likasom flerstädes i Riket, har länge klagats öfver skogens vanvård och aftagande, ehuru hittills icke någonstädes visat sig brist eller mindre tillgång på andra dess produkter, än sådana gröfre ämnen, som vid Bruks- och Grufve-byggnader erfordras; och är skogen, på sätt äfven i 1833 års Berättelse antyddes, på många ställen i så lågt värde, att den föga betalas högre, än hvad som motsvarar derå nedlagd arbetskostnad för dess säljbarhet. Emellertid, då icke dess mindre vigten och angelägenheten för denna ort af skogarnes vidmagthållande allt mer och mer börjar inses, har ock en allmännares omtanka i afseende på deras ändamålsenligare behandling visat sig icke allenast hos Provinsens Bruks-idskare, af hvilka några äga uti deras tjänst anställda vid Skogs-Institutet i Stockholm behörigen examinerade personer, utan ock hos menigheten, såsom exempel på hvilket senare må anföras, att Grimstens Häradsboer åt en särskild kommission uppdragit värden af deras allmänning Tiveden, samt hushållningen dermed. Endast å Kronoparken Krämåre-märken och Hardemo Härads-allmänning har man dock hittills, medelst såning och plantering, sökt befordra skogens återväxt; åtgärder, som hädanefter, enligt hvad Instruktionsen för Jägeri-Betjeningen antyder, böra vidtagas på alla allmänna skogar i Länet.

Bergsrörelsen. De ymniga tillgångar på välartad Jernmalm, som finnas nedlagde uti de egentliga Bergslagerne, eller nästan hela den till Westmanland hörande delen af Länet, betrygga Bergsmanna-näringens bestånd uti denna ort i en långt aflägsen framtid, då man numera får hoppas så väl en all-

allmännares vård om skogarne, som en minskad kolåtgång vid jernhandteringsens bedrivande; detta senare i följd af de förbättringar, som dervid redan blifvit införda och ytterligare äro att förvänta.

Vid Hällefors Silfververk fortsattes ärligen det i privilegierne föreskrifna stollarbetet; och har någon blyglans-fyndighet på sidan af stollen påfunnits, som ännu eftersattes, utan att likväl malm-afkomsten hittills varit tillräcklig för smältnings anställande; deremot bearbetas Christjerns- eller Krigskärns-silfver-malmfält icke mera, sedan den dertill anslagne skog blifvit skattlagd. Någon malm-fyndighet har derstädes de senare åren ej varit synlig.

Icke eller vid Isåsa-Verket har under den ifrågakomne tiden någon silfverhaltig malm erhållits; ett förhållande, som föranledt att Gruf-Bolaget nästan uteslutande riktat sin uppmärksamhet på inom Orten befintliga tillgångar af kopparmalm. Af sådan anledning har den för silfvermalms tillgodogörande straxt nedanom Dahlby masugn uppförde så kallade Profhytta blifvit förflyttad till Hemmanet Märsätter i Hammars Socken, hvarest ock ett Bök- och Vask-Verk blifvit inrättadt; denna anläggning, som med osparad kostnad blifvit verkställd och, genom Bergs-Collegii privilegium af den 25 Februari 1836, fått sig tillagd 15 frihetsår från afräds erläggande till Eders Kongl. Majt och Kronan, hämtar sitt malmfång dels från åtskilliga i Lerbäcks Socken bearbetade malmanvisningar, dels ock från Svenskhults och Hesselkulla Grufvor, af hvilka den förre, belägen i Godegårds Socken af Linköpings Län, skall hafva god tillgång på en fattig blötmalm, och den senare, belägen i Vintrosa Socken af detta Län, fortfarande utgör föremål för en, med afseende på malmsens kopparhalt, lönande grufvedrift. Den vid Märsätter åstadkomne Koppar-tillverkningen utgjorde år 1835 28 Skeppd. 15 Lispd. 14 Marker samt uppgick påföljande året till det anseliga beloppet af 110 Skeppund.

Sedan genom Eders Kongl. Majts Nädiga Bref af den 7 Juli 1832 ägarne af Håkansboda eller Flögfors Kopparverk i Ramsbergs Socken erhållit tillstånd, att nedlägga Koppar-tillverkningen derstädes samt att använda den samme Verk anslagne Recognitionens-allmänning, Trekanten kallad, för Tackjerns-blåsningen inom Orten, har med nämnde år, då befintliga inventarier af Malm- och Kopparhaltigt gods blefvo tillgodogjorde med ett utbyte af 49 Skeppd. 5 Lispd. Garkoppar, denna tillverkning vid Flögfors alldeles upphört. Emellertid blef redan samma år det öfvergifna Håkansbo grufvefältet åter inmutadt; och den så kallade Märs-grufvan, som nästpåföljde året belades med arbete, har ock sedermera fortdrifvits, ehuru någon lönande afsätt-

ning på den der uppbrutna Kopparmalmen icke kunnat beredas. Någon ersättning för nedlagde kostnader, och uppmuntran att fortfara med arbetet, har likväl hämtats af den Kobolt-malm, som, jemte Kopparmalmen, här brytes och hvaraf år 1836 erhållits 350 Skålpund.

Ljusnarsbergs Kopparverk har väl bearbetats dels af Nya Kopparbergs Bergslag och dels af ett Bolag, som arrenderat brytningen i en del af Grufvan, men Malm-afkomsten och Koppar-tillverkningen har varit ganska ringa. Den senare, högst år 1835, uppgick då till 20 Skeppd. 7 Lispd. 1 Skålpd.

Om än, i anseende till en för Kobolt-handteringen fortfarande ofördelaktig konjunktur, Grufvedriften inom Wehna Kobolt-fält varit inskränkt till ett mindre antal grufvor, har dock i dessa arbetet med allvar blifvit fortsett och en förtjent uppmärksamhet derjemte lemnad åt de vid grufvorne befintliga Gråbergs-varp, uti hvilka Sofrings-arbetet med framgång varit anställt, och hvarigenom det lyckats att åstadkomma en Kobolt-tillverkning, som, i medeltal, under åren 1832—1836, uppgått till 13,303 Skålpund årligen. Den frihet från tionde-afgift, som Wehna Kobolt-fält åtnjutit, upphörde med 1835 års slut, hvarefter samma afgift utgått med hvarvt trettionde Skålpund af tillverkningen; men, genom Nädig Resolution detta år, hafva ytterligare frihets-år blifvit Grufvu-Bolagen förunnade.

På Dampetorps Hemmans ägor i Lerbäcks Socken har äfven varit anställt något arbete till vinnande af Kobolt-malm, hittills dock utan lofvande utsigt till framtida malmvinst.

Jernmalms-brytningen har bedrifvits, inom Nora och Lindes Bergmästare-döme, vid Dahlkarlsberget, Pershytte-fältet, Åsboberget, Mossaberget och Strossa, samt inom Nya Kopparbergs Bergmästare-Distrikt, på Lombergs, Svartviks, Salbobergs och Qviddbergs m. fl. andra fält inom båda Distrikten, allt efter som tillfälle erbjudit sig till en lönande afsättning å malmen; och anses medelbeloppet af malmuppfodringen årligen hafva utgjort:

i Nora Bergslag	121,704	Skeppd.
i Lindes och Ramsbergs	47,819	
i Lekebergs	13,703	
i Lerbäcks	1,870	
och i Nya Kopparbergs, Hjulsjö, Grythytte och Hällefors Bergslager	36,146	

eller tillsammans 221,242 Skeppd.

Och sålunda 21,767 Skeppd utöfver det belopp, hvartill medeltalet af jernmalm-brytningen i Länets Bergslags-orter under nästföregående fem år blifvit beräknadt.

Det i 1833 års Berättelse omförmäldte försök, att å nyo upptaga Malmhöjde grufvor i Carlskoga Bergslag, har åter afstannat, enär dels vattenkraft till konsternas bedrivande saknats och dels malmens medförande oart icke kunnat fullt öfvervinnas; och komma troligen dessa grufvor numera att förblifva i ödesmål, intill dess rostnings-methoderna vunnit en ännu saknad fulländning.

Tackjerns-tillverkningen skattas i medeltal årligen:

uti Nora Bergslag till	33,170	Skeppd.
i Lindes och Ramsbergs	27,410	
i Lekebergs Bergslag samt en del af Carlskoga Bergsfögderi	16,932	
i Lerbäckes Bergsfögderi	7,350	
i den till Wermlands Bergmästaredöme hörande del af Carlskoga Bergslag	16,989	
samt i Nya Kopparbergs, Hjulsjö, Grythytte och Hällefors Bergslager till	44,593	

eller tillhopa 146,444 Skeppd.

Vid jemförelse med föregående Berättelser, värdes Eders Kongl. Maj:ts i Näder inhämta att Tackjerns-tillverkningen, emot hvad i 1822 och 1828 årens Berättelser förmodades, med nära 50 procent förökad sig på den korta tiden af 15 år, eller, emellan åren 1821 och 1827, ifrån 101,301 till 119,059, derifrån till år 1832, till 132,664 samt emellan detta senare och året 1837 till ofvan upptagne belopp, eller 146,444 Skeppd; och, i samma mån som de förbättringar i handteringen, hvilka vid Bruks-masugnarne blifvit införda, äfven antagas vid Bergsmans-hyttorne, är all anledning att emotse en än ytterligare progression i tillverkningen, hälst det, i följd af Eders Kongl. Maj:ts Nädiga tillstånd, förökade Stångjerns-smidet påkallar en deremot svarande tillökning i Tackjerns-fabrikationen, och Malmtillgångarne, efter hvad förut i underdanighet blifvit yttradt, finnas så rikliga i Nora, Lindes, Ramsbergs samt de till Nya Kopparbergs Bergmästaredöme hörande Bergslager, att endast möjlig brist på skog kan lägga hinder i vägen för näringens utvidgning.

Annat är åter förhållandet med Lerbäckes och Carlskoga Bergslager. I saknad af tillräckliga egna maliner och genom en kostsam transport utestängde från möjligheten att till sina blåsningar använda annan främmande än den fattiga malmen från Taberget i Jönköpings Län, kunna Bergsmännen i Lerbäck sällan påräkna någon ersättning för det arbete de dervid nedlägga. Tackjerns-blåsningarnes successiva aftagande vid hyttorne i denna Bergslag tala ock för den allt mer och mer allmänna öfvertygelsen, att handteringen icke är naturlig för Orten och att den endast fortsättes så länge tillfälle till en

lönande afsättning af deras skogsprodukter icke erbjuder sig. Att, under sådana omständigheter, tillverkningen i Lerbäcks Bergsfögderi det oaktadt kunnat uppdrivas till 7,350 Skeppd., skall härröra af de vackra blåsningar, som, med användande af Nora malm, blifvit gjorde vid Laxå, Skogaholms och Igelbäcks utom Bergslagen belägna Bruks masugnar; och anses Tackjerns-tillverkningen inom Carlskoga-orten med någon båtnad bedrifvas endast vid de hyttor, som finnas så belägna, att de ifrån Nora-trakten kunna fylla deras malmbefoh; hvaremot vinsten af blåsningen vid öfriga hyttorne, hvilka ifrån Persberget i Carlstads Län nödgas hämta sina malmer, skall vara ringa eller ingen.

Gjutgods-tillverkningen vid Krokfors i Nya Kopparbergs Socken har i medeltal årligen utgjort 1,300 Skeppd.; och skall år 1835 vid Brevfvens Bruk i Askers Socken, för sådan tillverkning, åtgått 1,098 Skeppd. samt, vid Carlsdahls Bruk i Carlskoga Socken och åtskilliga hyttor i Länet, omkring 500 Skeppd.

Stångjerns-tillverkningen är för år 1836 uppgifven:

i Nora och Lindes Bergmästaredöme till	52,222 Skeppd.
i Nya Kopparbergs till	9,788
och i den till Wermlands Bergmästaredöme hörande del af Carlskoga Bergslag till	1,660

eller tillsammans 63,670 Skeppd.

Hvartill kommer en icke obetydlig tillökning i följd af den åtskilliga Bruksägare i Näder förunnade rättighet till extra vägföring af hvad de, utöfver det privilegierade smidet, kunnat tillverka.

Härvid har jag ansett mig ej böra lemna obemäلت de bemödanden flera af Ortens Bruksägare, under senare åren, ådagalagt för Stångjerns-handterings industriella förkofran medelst anskaffande af kraftigare blåsverk och inrättande af apparater för den i härden inkastade luftens uppvärmning; och sedan uppmärksamheten mera allmänt börjat rigtas på handterings tekniska utveckling, är ingen tvifvel, att densamma än ytterligare, och hastigare än hittills, skrider till sin förbättring.

Manufaktursmidet åter inom Provinsen uppgår nu i medeltal årligen ej högre, än till omkring 6,000 Skeppund.

Vid efterföljande Bruks eller Fabriks-inrättningar utgjorde tillverknin-garne nyssnämnde år:

Vid Dylta: Svafvel 482 Skepp. 10 Lispd.; Victriol 645 Skepp. och Röd-färg 3,099 Tunnor.

Vid Latorp: 2,341 Tunnor Alun.

Vid Risbacka, Gammelbo och Riddkärn: tillsammans omkring 1,100 Tunnor Rödfärg.

Vid Torp: 388 Lisp. Pottaska.

Vid Lindbacka: 6,000 Ris Papper samt 23,400 styck. Takpapp, 190 Lisp. Packpapper och omkring 1,000 Bundtar Bokbindarepapp; och

Vid Anneberg: 2,500 Ris papper.

Vid Tegelbruken i Länet är årliga Fabrikationen nu uppgifven till omkring 400,000, Tak- och 600,000 Murtegel.

Af här i orten vanlige uti förre Berättelser omförmäldte Binäringar, fortfarande ännu Nubb-smidet inom Lerbäck att ådraga sig en förtjent uppmärksamhet. Den tid åkerbruket hvilat användes så af den förmögnare som af den torftigare i smedjorna, der hvarje husfader kring den gemensamma härden samlar barn och tjenare. Det smide som tillverkas är nubbs från minsta sort till 2 tum långd samt ribb- tak- och skospik. Med säkerhet lär kunna antagas, att minst 1,200 personer häraf sysselsättas under en tid af 6 à 7 månader årligen. Den behållna arbetsförtjensten för dagen, sedan smidestenaar och kol blifvit godtgjorde, torde väl ej kunna beräknas högre än till 8 à 16 sk. på man; men då förtjensten är daglig och gossen ofta från 8:de året utgör en närande medlem af hushållet, uppkommer häraf ett bergligt tillstånd så länge smidet finner afsättning och sådesprisen ej äro allt för höga.

Sand- och Kalkstensbrotten i Kumla Socken lemna ock, sedan, i följd' af den öfning arbetarne under derstädes nyligen slutade Kyrkobyggnad erhållit, tillverkningarne vunnit i fullkomlighet och sålunda blifvit mera efterfrågade, ett icke obetydligt tillfälle till arbetsförtjenst; ett förhållande som vitsordas deraf, att på ett år, eller 1835, vid dessa brott blifvit huggne: af Sandsten: 50 qvadrat alnar Plansten, 100 alnar Trappsteg, 20 Sockler, 18 Capiteler, 32 Baser, 8 Portomfattningar och 6 Masugns ställ; samt af Tålgsten: 12 Grafvårdar, 6,000 alnar Trappsteg, 3,000 qvadrat alnar Plansten, 80 finslipade Kakelungsplaner, 50 Ställ och 30 par Stålkvarnstenar, förutan Grytor, Mortlar, Saltkvarnar med flera mindre piecer.

4:o Politisk Författning.

Kammarverk. Från och med 1833 till och med 1836 hafva blifvit skattlaggde nära 36 hela hemman, deribland de inom Nya Kopparbergs Söcken under Bergsfrälse frihet dittills innehafde så kallade Fjerdeparts egendomar

samt skatteveds och Dagsverkstorp utgjort $32\frac{1}{2}\frac{1}{4}$ dels mantal; och äro här-förutan en Torp- och en Qvarnlägenhet under samma tid skattlaggde.

Öfver en för vidt utsträckt hemmansklyfning klagas synnerligast i Bergs-lags Orterne, hvarest sådane med särskilde åboer försedde hemmansdelar ej äro sällsynte, som endast innehålla några få Tunmland moss- eller stembun-den skogsmark; men, då detta oaktadt folket i allmänhet äger sin bergning, och allt ytterligt rättar sig sjelft, ser jag i berörde missbruk ej den våda för allmänna välståndet, som deraf ofta befaras.

Etthundra tre tton särskilda hemman och byar, utgörande 137 hela mantal, äro under sistnämnde tid i laga skifte delade.

Den nedsättning i fastighetsvärdet af omkring en million Riksdaler B.co, som Tabellen för Landet nu utvisar, emot det, som i 1833 års Tabell finnes udptaget, är icke en följd af något fall i priset å jord-egendom, hvilket snarare är i stigande, utan af samma års Pröfnings-kommittés beslut, att ned-bringa detta värde närmare den för Länet fastställda minimi-summa, som dock ännu icke obetydligt öfverskjutes.

Stats-bidragens totala belopp öfverstiger med omkring 23,000 R:dr den summa, hvartill densamma uti 1833 års tabeller blifvit utförd; och, enär grunderne för deras beräkning varit enahanda, äro orsakerna dertill: högre varuprisers inverkan på markegången, nya skattläggningar, samt den i mån af folkmängdens tillväxt årligen inträffade tillökning uti de skattskrifnes antal, hvilkas personella utskylder, på sätt jemväl i förra Berättelser i under-dånighet blifvit anmärkt, äro påförde de hemman eller egendomar, hvarest de skattskyldige blifvit i mantal tecknade.

Politi. I de flesta Socknar uti Länet finnas skolor för ungdomens un-dervisning, ehuru denna i allmänhet inskränker sig till innanläsning och bi-bringande af de första religions-begreppen; men, äfven i åtskilliga af dessa Sockneskolor, äro barnen i tillfälle, att jemte en fullständigare undervisning i Christendomen, få lära räkna och, skriva samt att erhålla någon kännedom i Fäderneslandets Historia och Geografi. Icke eller är det numera sällsynt att se den förmögnare allmogens barn besöka de allmänna skolorne uti Stä-derne, af hvilka en del, och synnerligast Trivialskolan i Örebro, länge varit i åtnjutande af ett förtjent förtroende för det nit, hvarmed ungdomens så intellektuella som moraliska bildning derstädes blifvit befrämjad. I de för-samlingar åter, hvarest egentliga skolor saknas, bestrides barnundervisningen ambulatoriskt af Lärare, hvilka tids-tals uppehålla sig på anvista ställen, och der kring sig samla den närboende ungdomen.

Helsotillståndet har i allmänhet varit godt, ehuru Länet året 1834 ej

undgick den i flere andra delar af Riket då äfven härjande Choleran. Förödel sen på de tvenne ställen, der farsoten här i Orten fick insteg, blef likväl, som bättre, icke långvarig, och antalet af de offer den medförde ej så stort man befarade, häst ganska många af sjukdomen angripne, genom en ändamålsenlig behandling återvunno helsan. Åren 1835 och 1836 visade sig, Kopporna inom flera församlingar, men voro ej elakartade annorstädes än i Nora och Lindes Socknar, hvarest några personer det senare året dogo uti denna epidemi.

Å Lazarets- och Kurhus-Inrättningen i Örebro hafva i medeltal årligen blifvit vårdade och underhållne 225 Patienter; derföre kostnaden för år uppgått till omkring 4,000 Riksdaler Banco. Sedan Serafimer Ordens Gillet upphört med och undandragit sig allt vidare understöd åt Lazarettet, och här förut varande Hospital, med dertill anslagne fonder, blifvit flyttadt ifrån Orten, har Lazarettet, för bestridande af nödiga utgifter, ej att påräkna andra inkomster än som af Kurhus-medlen dertill beviljas, häst hvad Kollekt- och öfriga insamlingar inbringa, är af föga betydighet.

Fattigpersonalen, som, på sätt den jemnlit Eders Kongl. Maj:ts Nådiga befallning i Circulair den 5 Maj 1837, upprättade mitt underdåniga Memorial af den 16 Februari sisl. år bilagde Tableau utvisar, vid 1836 års slut, uppgick till ett antal af 2,831, deraf dock nära hälften finnas upptagne under rubriken: "tillfälligt behöfvande," understeg väl sålunda med 87 personer det antal, som, enligt Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes underdåniga Berättelse om allmänna fattigförsörjningen i Länet år 1829, då af fattigvårdsmedlen åtnjöto underhåll eller understöd; men under den långvariga fred, hvaraf Riket, i följd af Eders Kongl. Maj:ts vishet, varit i åtnjutande, samt jordbrukets och näringarnes jemna förkofran, hade denna Personal otvifvelaktigt vida betydligare förminskats, derest icke, genom det inom Kommunerna i allmänhet rådande förbuds-system emot arbetsfolks flyttning ej allenast ifrån den ena Församlingen till den andra, utan till och med från en till en annan by, eller rote, inom samma Socken, daglönaren, som sålunda med hvarje år han upplefver ser kretsen för sin verksamhet inskränkas, derigenom betoges icke blott tillfället till, utan äfven lägen för arbete.

Eders Kongl. Maj: som vid så många tillfällen, med Dess Höga frikøstighet, underlättat armødets bördor, täcktes år 1813 till de fattiges understöd här i Länet anslå en summa af 5,000 R:dr B:co, hvilken, vid ett den 26 Januari 1814 inför Eders Kongl. Maj:ts då varande Befallningshafvande, med utsedde Fullmäktige från samtliga Församlingar i Länet, hållet sammantråde öfverlemnades till förvaltning af en styrelse, benämnd Länets all-

männa Fattig-Direktion. Genom af enskild man för samma ändamål äfven donerade 500 R:dr samt å dessa kapital upplupna räntor, ägde denna allmänna fattigvård, vid 1836 års slut, en fond uppgående till ej mindre än 11,669 R:dr 37 sk. berörde mynt. Under tiden af fondens såmedelst vunna successiva tillväxt har likväl Direktionen ej ansett sig kunna bereda Orten annan fördel af samma fond, än att meddela räntefria lån åt de församlingar som dertill sig aumäلت, för att, medelst uppköp af rudematerier, under svårare år, lemna arbetsföre fattige tillfälle att, genom deras förädling, förtjena sitt uppehälle; Och har Lerbäcks Församling alla år sig häraf begagnat. Då nu ett närmare bestämmande af hittills spridda föreskrifter om fattigvård och dermed gemenskap ägande ämnen är att förvänta, torde dock en ökad verkningskrets för Direktionen, med dess disponibla tillgångar, snart vara att emotse.

Utom Gästgifvaregårdarne finnas nu ej flere än sex tillättna krogar på landet.

I afseende på Sockenmagazinerne i Länet hafva sedan år 1833 några förändringar icke inträffat.

Örebro Sparbank ägde vid 1836 års slut en behållning af 15,663 R:dr 23 sk. 2 rst. Banco. Dess fond har sålunda sedan år 1832 vunnit en förstärkning af 3,409 R:dr 38 sk. 5 rst. Banco.

Efter de för denna Inrättning bestämde grunder stiftades år 1834 i Wiby Socken en dylik anstalt, hvars fond i början endast utgjorde 53 R:dr 32 sk. Sedan likväl Eders Kongl. Maj:t till dess förstärkande Nädigst behagat skänka 200 R:dr B:co och Inrättningen genom en omsorgsfull förvaltning tillvunnit sig ett allt mer och mer stigande förtroende, hade densamma efter blotta tvenne års tillvaro redan förvärfvat sig en tillgång af omkring 1,333 R:dr 16 sk. nyssnämnde mynt, som derefter än ytterligare skall tillväxt.

År 1836 inrättades ock i Nora en Sparbank, som lika med de tvenne nyss omförmälte med omtanka och noggranhet blifvit förvaltd. Vid sistledne års slut uppgick dess behållning till 4,922 R:dr 36 sk. B:co.

Genom Ångbåts- och Diligence-Inrättningarne har tungan af Gästgifveriskjutsen här i Länet på det hela förminskats, ehuru tilloppet af resande, på de närmast Ångbåts-stationerne varande ombyten, betydligt tilltagit de dagar då Ångbåtar komma och gå; — men, enär en stor del af allmogen, i synnerhet vid stråkvägarne, ännu fortfar, att i skjutsningstillfällen påräkna en säker biförtjenst, destomera värderad, som den genast inbringar penningen, och detta ländtmannen tryckande onus icke, såsom sådant, allmänt anses, måste öfver-

öfverenskommelser om skjutsens ställande på Entreprenade både fördröjas och försvåras.

5:o *Städer.*

Örebro, hvars folkmängd år 1836 utgjorde 4,145 personer, har under i-frågakomne tiden, hvarken i afseende på Stats- eller Stads-Bidrag, handel, handtverkerier, eller öfrige borgerliga Näringar undergått någon märkbar förändring, emot hvad förre underdåniga Berättelser derom innehålla; hvilket den för Städerne upprättade underdånigst bilagde Tabell äfven upplyser. Väl anlades år 1833 en Snusfabrik, som, drifven uti ej obetydlig scala och ägnade jemu afsättning af hvad som tillverkas, synes försäkra innehafvaren en säker utkomst; men deremot blef vid samma tid nedlagd den straxt invid Staden, för omkring 20 år tillbaka anlagde Klädesfabrik, sedan tvenne idkare af denna handtering, hvar efter annan, kommit på obestånd.

Rederiet i Staden minskas årligen, hvartill Ångbåtsfarten är en hufvudorsak; och upphör med år 1841 den af Staden hittills utöfvade uteslutande rättighet att derifrån med sina Fartyg till Stockholm transportera Bruks-effecter och andra varor.

Nora, som 1836 hade 756 inneväuare, drifver ännu en tämmeligen lönande handel med Bergs-Blågen, så att köpmännen i allmänhet hafva sin utkomst; deremot är förhål andet, hvad handtverkerierne vidkommer, alldeles motsatt. Orsaken dertill vill man härleda från en i senare tider utvidgad Näringsfrihet, utan motsvarande deltagande i borgerlig tunga, uti förening med hägen att i förtid vinna mästerskap, och den gesäller i författningarne medgifne rättighet, att efter behag ombyta arbete och kringdrifva landet.

Uti Lindesberg och Askersund, som hvar för sig äga en folkmängd af omkring 800 personer, synas, så handel som handtverkerier beklagligen vara i aftagande. Anledningarne härtill äro, hvad de senare beträffa, förut i underdånighet antydde; och räknas, såsom i synnerhet bidragande till handelns i dessa Städer förfall, de flere så kallade Contingent-handlande, som numera å landet fått sig nedsätta, börandes härvid, hvad Askersund angår, icke eller förbises, att handeln med spanmål och bränvin, som der drifvits i betydlig scala, nu är och blir en allt mer och mer allmän Näringsgren för landtmanne.

Den förkofran rörelsen i sistnämnde Stad förväntat af Götha Kanal har ännu uteblifvit, och uppgifves såsom härtill bidragande, att afgifterne för Ka-

nalfarten skola vara så dryga, att de fleste varor med fördel förskaffas landvägen till Askersund från Örebro och andra Orter.

Skolor och fattigvårds anstalter i Städerna finnas i enahanda skick, som tillförene. Örebro Slott i Lands-Cancelliet den 13 December 1839.

E. J. BERGENSCHÖLD.

ALB. NYBERG.

